

лад працы, бытавых прадметаў, адзення і абутку, раслін, страў і напояў. Месца пасялення для былога паўстанца і яго жонкі – мястэчка Нарым, размешчанае за пяцьсот кіламетраў ад Томска. З моманту заснавання Нарым быў месцам палітычнай высылкі для дзекабрыстаў, польскіх паўстанцаў, пазней – народнікаў, рэвалюцыянераў і інш. Менавіта ў глыбі тайгі, у асяроддзі незнаёмай суровай прыроды, у суровым клімаце дзевяццаць выжыць героя.

Такім чынам, новыя абставіны стануць не толькі фактарам, ускладняючым лёс, але і своеасаблівай праверкай вытрымкі, школай жыцця для У. Ліса. Мясцовае насельніцтва прызна паставілася да пасяленца па некалькіх прычынах: па-першае, тут не любілі “урусаў” (так называлі рускіх), марылі пра незалежную Сібір, а таму спачувалі палякам, хоць падрабязнасцей паўстання не ведалі. Па-другое, У.Ліс стаў для мясцовых людзей своеасаблівым асветнікам: у яго хаце адкрылі школу для дзяцей і дарослых, шляхціч вучыў грамаце, а яго жонка апекавалася над дзяўчатамі, вучыла іх шыць, лячыла і дзяцей, і дарослых. Ф.А. Асяндоеўскі адзначае: “Pierwsze, nieznane tu ziarna cywilizacji rzuciły dłonie polskich zesłanców...” (“Першае, невядомае тут зерне цывілізацыі кінулі далоні польскіх ссыльных...” [2, с. 24]. Па-трэцяе, герой стаў заступнікам тым, каго ашуквалі расійскія ўлады, невыпадкова ў народзе Ліса прызвалі “справядлівым чалавекам”.

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз вобраза галоўнага героя ў гістарычнай дылогіі Ф.А. Асяндоеўскага дазваляе гаварыць пра эвалюцыю характару У. Ліса, які загартоўваўся выпрабаваннямі на працягу значнага адрэзку жыцця. Раман “Царскі трубач” прадэманстраваў стаўленне нацыянальнай свядомасці героя, яго выбар уласнага жыццёвага шляху, злучанага з лёсам радзімы і барацьбой за яе волю. Раман “Можныя людзі” значна дапоўніў партрэт героя новымі рысамі, дадаўшы да мужнасці, справядлівасці, фізічнай і духоўнай стойкасці мудрасць, здольнасць вучыцца новаму, выжываць у крытычнай сітуацыі і дапамагаць пры неабходнасці іншым людзям. Можна сцвярджаць, што галоўны герой дылогіі Ф.А. Асяндоеўскага стаў не толькі своеасаблівым партрэтам удзельніка Лістападаўскага паўстання 1830-1831 гг., але таксама носбітам лепшых якасцей гуманіста, асветніка, Чалавека.

1. Ossendowski, F.A. Trębacz cesarski / F.A.Ossendowski. – Miejsce Piastowe : Tow. św. Michała Archanioła, 1931. – 293 s.
2. Ossendowski, F.A. Mocni ludzie / F.A.Ossendowski. – Lwów: Książnica-Atlas, 1938. – 190 s.

УНИВЕРСАЛЬНЫЕ СЛОВА В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ БЕЛАРУСИ

*Е.Н. Горегляд
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Под речевым стереотипом понимается отрезок высказывания (или целое высказывание), включенное в контекст, представленный «свободными» компонентами высказывания (или целыми высказываниями). Для коммуникативных стереотипов важна их индивидуальная регулярная повторяемость в однотипных ситуациях [4, 64]. В одном из определений газетного стиля говорится, что отличительными чертами журналистики и журналистов, а также их стиля являются «торопливость ... обилие коллоквиализмов (разговорных слов или выражений), сенсационность и газетные штампы» [5].

Целью нашего исследования было проследить за функционированием универсальных слов как одного из средств стандартизации публицистической речи, определить их место и роль на страницах русскоязычных газет Беларуси.

Материал и методы. Материалом нашего исследования послужили заголовки следующих периодических изданий Республики Беларусь: «Аргументы и факты в Беларуси» (далее – АиФ), «Комсомольская правда в Беларуси» (далее – КП), «Советская Белоруссия. Беларусь сегодня» (далее – СБ), «Витьбичи» (далее – В). В ходе анализа фактического материала применялась комплексная методика исследования, включающая метод контекстного анализа, метод наблюдения. Методологической основой изучения стандартных формул в публицистическом тексте являются разработки ряда ученых-лингвистов – Г.О. Винокура, В.Г. Костомарова, Г.Я. Солганика, Д.Э. Розенталя, Е.В. Клюева, И.Б. Голуб и др.

Результаты и их обсуждение. Современную публицистическую речь, отражающую политические, экономические события, актуальные проблемы, характеризует изобилие готовых к

употреблению оборотов и речевых формул. Необходимость периодически сообщать новости из различных сфер жизни привела к выработке определенной манеры их изложения и созданию фонда стереотипных речевых формул. Мастерство журналистов должно проявиться в умелом использовании стереотипных формул, их варьировании и комбинировании с другими языковыми единицами в пределах газетной статьи.

Экономия речевых (и языковых) средств, компрессия речи – одна из ярких черт современной коммуникации. Относительно периодических изданий она усугубляется чисто техническим моментом – ограниченностью площади газеты. В результате возникает необходимость передачи максимума информации при минимуме средств. Современные издания частично решают эту проблему за счет использования, наряду с вербальными средствами, других знаковых систем (чаще графики). Однако важнейшее значение для компрессии, сгущения информации имеет использование более экономных номинационных способов. В результате характерной чертой публицистического стиля является употребление стандартизированных структур – штампов, клише, канцеляризмов, перифраз, универсальных слов и др.

Универсальные слова – это лексемы, которые обладают самым общим, несколько неотчетливым лексическим значением и обычно сопровождаются трафаретными определениями: *работа – повседневная, уровень – высокий, поддержка – горячая, задача – приоритетная, меры – конкретные* и под.:

Создание комфортной инфраструктуры в новых микрорайонах – приоритетная задача, для решения которой необходимы конкретные и безотлагательные меры (В).

В русскоязычной печати Беларуси активно функционируют стереотипные словосочетания с универсальными словами – прилагательными *международный* (*международная арена, международная обстановка, международный климат*) и *мировой* (*всемирный*). Распространенность таких выражений обусловлена широким отражением в печати политической и экономической сфер жизнедеятельности общества:

В наше время любое преобразование происходит под девизом «Соответствовать мировым стандартам» (КП);

Всемирная известность торговой марки «Nestle» обязывает ее продукцию быть на высоте (АиФ);

Предприятие уже давно стабильно демонстрирует высокие результаты на международной арене (АиФ).

Среди универсальных субстантивов особенно распространены лексемы *вопрос, решение и проблема*, употребление которых в некоторых контекстах нам представляется избыточным. Определенная степень лексической опустошенности, абстрагированность значения подобных лексем способствует созданию обобщенного характера сформированных на их базе выражений: *важный фактор, большая известность, реальный шанс* и под.:

Идеальным решением всех табачных проблем был бы полный отказ от курения по всей территории нашей страны, однако ситуация свидетельствует о противоположном (КП);

Поднимали вопрос о необходимости создания условий для развития частного предпринимательства (СБ);

У вас есть реальный шанс воплотить в жизнь свои мечты (КП);

Молодежи стало интересно работать, и проблема текучести кадров на предприятии практически снята с повестки дня (В).

Нами отмечены единичные случаи формирования на базе универсальных слов тавтологических сочетаний. В рамках публицистического стиля такие конструкции являются стилистическим приемом и не квалифицируются как речевая ошибка:

Поэтому сейчас проблема проблем, как избежать войны и укрепить мир на земле (СБ).

Универсальные слова могут формировать многокомпонентные стандартизированные выражения. Структурно они равны сложным словосочетаниям, однако, на наш взгляд, здесь отсутствует необходимая лексическая и грамматическая самостоятельность компонентов, и такие конструкции находятся на ступени фразеологизации: *исключительно важная роль, жизненно важное значение, острейшая идеологическая борьба* и под.

Заключение. Стереотипные выражения в том или ином количестве представлены в любой речевой ситуации. В публицистическом стиле они – органичный элемент, поскольку «сберегают читателю массу времени, когда тот извлекает информацию из стандартной упаковки»

[6]. Журналистам важно лишь регулировать их количество, соизмерять характер отбираемых стереотипов с той ситуацией, которую они представляют читателям. Универсальные слова, как и другие виды стереотипных выражений, – необходимый компонент газетного стиля, они «разгружают» читательское восприятие, способствуя тем самым концентрации внимания реципиента на «теле» статьи, ее основном содержании.

1. Винокур, Г.О. Культура языка / Г.О. Винокур. – М.: Комкнига, 2010. – 352 с.
2. Клюев, Е.В. Речевая коммуникация / Е.В. Клюев. – М.: Приор, 1998. – 224 с.
3. Костомаров, В.Г. Русский язык на газетной полосе / В.Г.Костомаров. – М.: Издательство Московского университета, 1971. – 276 с.
4. Сорокин, Ю.А. Стереотип, штамп, клише: к проблеме определения понятий / Ю.А. Сорокин // Общение: теоретические и прагматические проблемы. – М., 1978. – С.64.
5. <http://filologia.su/rechevye-klishe/> Дата доступа: 13.01.2019.
6. Формановская, Н.И. Речевой этикет и культура общения / Н.И. Формановская. – М.: Высшая школа, 1989. – С.41.

АДЛЮСТРАВАННЕ ПАНЯЦЦА “П’ЯНСТВА” Ў ЭКСПРЭСІЎНАЙ ЛЕКСІЦЫ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Т.А. Грачыха
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Дыялектная мова з’яўляецца найважнейшым складнікам беларускай нацыянальнай мовы і культуры. У яе лексічным складзе знайшла адлюстраванне духоўная і матэрыяльная спадчына нашага народа. Народная мараль заўсёды ўхваляла такія станоўчыя якасці чалавека, як працавітасць, дабрыня, шчодрасць, гасціннасць, і выказвала непавагу гультаям і п’яніцам. П’янства ва ўсе часы негатыўна ўспрымалася нашымі продкамі і разглядалася ў грамадстве, як чалавечая заганна, з якой трэба змагацца. Дадзены адмоўны аспект маральна-этычных паводзін чалавека ў сям’і і грамадстве яскрава прасочваецца ў дыялектнай стылістычна зніжанай лексіцы зневажальнага, неадабральнага, асуджальнага характару. Дадзены пласт экспрэсіўнай лексікі недастаткова распрацаваны ў беларускай дыялекталогіі.

Мэта нашай працы – вызначыць спецыфіку экспрэсіўнай лексікі ў гаворках Віцебшчыны, якая выяўляе адносіны народа да такой негатыўнай з’явы, як п’янства.

Матэрыял і метады. Крыніцай для даследавання моўных асаблівасцей экспрэсіўнай лексікі, якая характарызуе чалавека, што злоўжывае алкагольнымі напоямі, паслужылі дыялектныя слоўнікі, на аснове якіх быў сабраны і прааналізаваны рэгіянальны матэрыял [1–4]. Метады даследавання – апісальны і параўнальна-супастаўляльны.

Вынікі і іх абмеркаванне. У “Глумачальным слоўніку беларускай мовы” і дыялектных слоўніках зніжаныя эмоцыі, якія выражаюць адмоўныя адносіны да п’янай з’явы або чалавека, пададзены разнастайнымі адценнямі экспрэсіўна-эмацыянальнай афарбоўкі лексем праз наступныя паметы: экспрэсіўнае, зніжанае, зневажальнае, неадабральнае, асуджальнае, пагардлівае, абразлівае, грубае, лайнкавае [1; 3; 5]. У рэгіянальных слоўніках Віцебшчыны занатаваны пласт спецыфічных слоў з адмоўнай канатацыяй, якія праз знявагу, абразу, пагарду выяўляюць негатыўнае стаўленне беларусаў да людзей, якія злоўжываюць алкаголем. Народ заўсёды асуджаў п’янства, як заганную з’яву, якая вядзе да разбурэння сям’і, яе дабрабыту і шчасця. Злоўжыванне гарэлкай прыводзіць да страты працы, гультайства, злачыннасці, да асацыяльнага ладу жыцця, да знешняга і духоўнага разбурэння чалавека.

Лексіка-семантычную мікрагрупу экспрэсіўных лексічных адзінак, якія ўказваюць на п’янства, з граматычнага пункту гледжання характарызуюць назоўнікі, дзеясловы, прыметнікі, адзначаюцца фразеалагізмы. Так, у гаворках Віцебшчыны вылучаны сінанімічны рад назоўнікаў-адпаведнікаў да агульнаўжывальных слоў *п’яніца*, *алкаголік*. Напрыклад, адзначаны такія словаўтваральныя сінонімы асуджальнага характару, як *п’янчук*, *п’янюга*, *п’янюх*, *п’янь*: *П’янчук мой скоро з хаты ўсё павыносіць: піць жа за нешта нада.* (Задроўе Арш.); *А ты яшчэ хацела, каб я з гэтым п’янюгам танцавала!* (Марынцы Чаш.); *Сусед наш – такі п’янюх, што страх!* (Валынцы В.-Дзв.); *Ты толькі паглядзі на п’янь гэту.* (Іванск Чаш.) [2]; **выпівоха:** *На цябе гарэлка не хопіць, выпівоха.* (Выгада Сен.) [1]; **піцуга:** *У нашай дзярэўні піцуг колькі хочаш.* (Селішча Арш.) [2]; **хлябун:** *Хватайць такіх хлябуноў і ў нас, і ў горадзе.* (Замошша Брасл.) [2]; **лыга:** *Якій жа ён лыга!* (Валынцы В.-Дзв.); *Дык якая ў нас маладзёж? Мальцы больш лыгі.* (Ёды Шарк.); *Такого лыгі яшчэ свет не бачыў.* (Ілава Шум.) [1]; **шамурла:**